

AUGUSTIN SE VRAĆA KAT. VJERI I KRŠĆ. ŽIVOTU

1. Razne faze u tom preokretu.

Proučavajući dosada¹ psihologijski problem obraćenja Augustinova mogli smo konstatirati neke početne faze u toj duševnoj metamorfozi njegovoj. Prva poluga, kojom se poslužila Providnost Božja, da ga zaustavi na putu propasti i uzdigne do želje za vječnom Istinom, bijaše čitanje Ciceronova Hortenzija. Dvije je ipak napukline sam Augustin zamijetio na toj poluzi: Knjiga Tulijeva nije znala za ime Kristovo, a malom Augustinu bijaše pobožna mati neizbrisljivo utvila u glavu istinu, da nam bez ovog imena nema spasenja. Nadalje Ciceron je i u svojem Hortenziju hramao na dvije noge, t. j. nije odlučno i bezuvjetno branio besmrtnost duše, makar i osobno najviše naginjao na tu nauku, nego je ipak skeptičnim academicima za volju ovo pitanje ostavio neriješeno. Hortenzije je Augustina učinio filozofom, ali skeptičnim filozofom, koji je u svojoj neizmjerljivoj želji za znanjem to lakše pao u zamke Manihejaca. Ovi su baš laskali njegovoj težnji za znanjem i zadržavali ga devet godina u svojoj školi pod izlikom, da će mu glasoviti Fausto milevski riješiti sve prigovore protiv nauke manihejske.

Kod prvog sastanka svojega s ovim prvakom manihejskim Augustin se čisto razočarao. I baš ovim razočaranjem poslužio se Bog kano drugom polugom, da malo pomalo preokrene mladog retora prema istini katoličkoj. Još je Augustin bio pun predrasuda protiv nauke katoličke Crkve, kad je g. 383. stigao u Rim i godinu dana kasnije u Milan. Tu mu je Providnost Božja pružila treću snažnu polugu u osobi i propovjedima sv. Ambrozija, koje su našem kritičnom profesoru zgodno riješile gotovo sve poteškoće protiv starozavjetnog Svetoga Pisma.

Ali od pozitivnog pristajanja uz katoličku Crkvu odvrćali

¹ V. »Život« 1930., br. 3. i 4.

su Augustina i sada još neki neoplatonski skeptični nazori. Istina, nije on s njima o svemu sumnjao; nije tvrdio, da nemamo nikakve izvjesnosti; znao je predobro, da je $7 + 3 = 10$ i da ne može biti drukčije (Ispov. VI, 4). Nije zabacio realnosti osjetnih predodžba i »vazda je vjerovao u egzistenciju i Providnost Božju, makar i ne znao, što valja suditi o supstanciji Božjoj, ili koji put vodi ili privodi natrag k Bogu« (VI, 5). Stidio se, što se prije dao prevariti manihejskim bajkama, i bojao se novih razočaranja. Kao da se nalazi na rubu bezdna, pače kao da je već potonuo u dubljinu morskku, koprca se amo tamo između očajanja o putu k mudrosti i sreći i između vruće želje da prigrli sve, što mu bude tako jasno kao evidentna istina, da je $7 + 3 = 10$.

»O duhovnim stvarima nisam«, kaže, »umio misliti drukčije negoli tjelesno. A mogao sam se ipak izliječiti po vjeri, te bi se pročišćena oštrina mogla razuma donekle upravila prema tvojoj istini, što vazda ostaje i nikako ne propada. Ali kao što se obično događa: ako je tko rdavom liječniku pao u ruke, boji se i dobrom povjeriti. Tako je bilo i sa zdravljem moje duše, koja se samo vjerom mogla izliječiti. Da ne bi što krivo vjerovala, otimala se ona liječenju, i tako se opirala rukama tvojim, koji si priredio lijekove vjere i izlio ih iznad bolesti svega svijeta podijelivši im toliku snagu.« (VI, 4).

2. Augustin se vraća vjeri katoličkoj prije dubljeg proučavanja neoplatonskih filozofa.

Već smo došli do nove odlučne faze u duševnom razvitku Augustinovu: do njegova povratka k vjeri djetinjstva. Moderni bi pisci većinom htjeli datirati ovu fazu istom od vremena, kad je već pokršten bio (Alfaric), ili kad je pročitao neoplatonske filozofe (Naville, Wörter, von Hertling, Portalić, Grandgeorge, Hatzfeld), ili kad se razgovarao sa svećenikom Simplicijanom (Martin) ili kad je u vrtu čuo glas »Uzmi i čitaj« (L. Bertrand).² Svi ovi pisci ipak izrijeком ili mučke priznaju, da se tu razilaze od izvještaja samog Augustina u Ispovijestima. No nemamo nikakva razloga posumnjati o vjernosti njegovih riječi, što ih baš ovdje treba dobro uvažiti. Dok je Augustin još donekle pristajao uz akademike, dao je ipak »prednost katoličkoj nauci« i osjećao je, da ona čednije i bez varke zapovijeda vjeru u otajstva, protivnička pak nauka (Manihejaca) da se preuzetnim obećavanjem znanja ruga lakovjernosti, a poslije da nalaže vjeru u toliko posve nezgrapnih bajka, koje se ne mogu dokazati (VI, 5). Augustin je sad sve jasnije vidio neočekivanu vrlinu katoličke nauke, potrebu naime da svoj duh pokorimo autoritetu i da vjerujemo. Crkva poput liječnika zahtijeva, da joj bolesnik vjeruje. Što je opravdanije od ovog zahtjeva? Malo pomalo pod preblagom i premilosrdnom rukom Gospodnjom njegova se duša preobrazuje (VI, 5). On sada simpatično prima taj nalog Crkve i traži razloge, da ga obrani.

² V. Boyer. 60—61.

Koliko stvari vjerujemo, a da ih ne možemo kontrolirati? Koliko povjesničkih događaja i zemljopisnih činjenica vjerujemo radi luđeg svjedočanstva? Svakom prigodom oslanjamo se vjerom na riječi svojih prijatelja, svojih liječnika i toliko drugih ljudi. Bez vjere ne bismo znali ni koji su nam roditelji. Crkva dakle ne radi ništa nečuvano, ako od nas traži, da vjerujemo Svetom Pismu, i prije nego smo nauke njegove podvrgli kritici svoga individualnog razuma.

Vjera dakle nije nerazborita. Što više, ona je i potrebna. Ima Bog, kakavgod on u sebi bio, i taj se Bog bavi ljudima i njima suditi pošilje smrti. Nije dakle moguće, da nam istina i spasenje ne bi bili pristupačni. No kad je naš razum tako nemoćan, da to dobro shvati, treba mu vanjske pomoći. Na tu pomoć upućuje nas općenito poznata činjenica. Širom svijeta svuda je Biblija primljena kao riječ Božja. Ako vjerujemo u Providnost Božju, moramo također vjerovati, da ona nije mogla dopustiti općenitu zabludu s obzirom na božansko podrijetlo Svetoga Pisma. I što više proučavamo Sv. Pismo, to više vidimo, da je dostojno svoga božanskog začetnika. Ono svojom jednostavnošću svjedoči, da je napisano za sve ljude, a duboke tajne opet, što ih vještaci poput Ambrozija u njemu otkrivaju, pokazuju nam, kako je uzvišeno. Ono je dakle doista Riječ Božja za ljude.

»Uvjerio si me, Gospode: valja prekoravati ne one, koji vjeruju tvojim knjigama, što si ih ovjerovio gotovo u svim narodima, nego baš protivno valja kriviti one, koji ne vjeruju u njih, a nikako se ne valja obzirati na one, koji bi mogli govoriti: Odakle znaš, da je duh jedinog, pravog i apsolutno istinitog Boga rodu ljudskom pribavio ove knjige?« (VI, 6).

S potpunim pravom pita Boyer³: »Kako bi mogao sv. Augustin još jasnije izreći, da je on od ovoga vremena vjerovao božansko podrijetlo i istinu Svetog Pisma? Aktualni pristaša Nove Akademije ne može tako govoriti. Ovdje je Augustin učinio odlučni korak. Sin svete Monike nije više sumnjač nego vjernik, kad se (tako načelno) pokorava Crkvi katoličkoj, kolikogod on uostalom još čamio u neznanju i u zabludama.« Ove su zablude od tog časa u Augustina samo materijalne te bona fide pomišljene ili izrečene, a ne formalne zablude, jer u principu već prima on sve, kako to naučava Sv. Pismo i Crkva. To vrijedi napose i o tajni Utjelovljenja Kristova, koju Augustin još i kasnije u Milanu nije bio točno shvatio. Crkvu smatra on odsada čuvaricom i širiteljicom Sv. Pisma. Ne govori još toliko o tradiciji crkvenoj, jer u ono vrijeme, koje još nije toliko obilovalo crkvenim poveljama, držali su Sv. Pismo za gotovo iscrpljivo vrelo objavljene vjere. Tako je i suvremeni rimski filozof i obraćenik Viktorin u svom glavnom djelu »Protiv Arija« osobito isticao svoje suglasje sa Sv. Pismom. I propovijedi Ambrozijeve bijahu obično samo niz tumačenja Sv. Pisma. Augustin je dakle mogao istovjetiti vjeru

³ L. cit., 64.

svoju u Crkvu i u Sv. Pismo pa isto tako autoritet Crkve i autoritet svetih nadahnutih knjiga. To jasno i izriče: »Vjerovao sam, da si (Gospode) označio put spasenja u Svetom Pismu, što ga preporučuje autoritet tvoje Crkve katoličke« (VII, 7).

Ako suglasno jasnim tekstovima Augustinovim protumačimo i manje jasne izraze u Ispovijestima, ne možemo sumnjati o tadašnjoj njegovoj vjeri katoličkoj, premda rado priznaje i sam pisac Ispovijesti, da je duh njegov i kasnije još češće tumarao i oklijevao (ne načelno i o principu vjere, nego o smislu ove ili one istine vjerske), i da ga je Providnost Božja malo pomalo i veoma blago (paulatim, manu mitissima) uputila.

Augustin se češće i poslije tuži, što uvijek odgađa svoje potpunno obraćenje k Bogu. Ali tu ne radi o povratku k vjeri katoličkoj nego o praktičnom kršćanskom životu. Tuži se, istina, i na zapreke, koje mu smetaju pri težnji za istinom, na zaposlenost Ambrozijevu i svoju. Ali pošto poto valja mu dalje pregnuti. Boji se nagle smrti, kojom bi ga Bog mogao kazniti poradi nemarnosti i odgađanja dobrih odluka. Dolazi mu i napast:

»Što će biti, ako sama smrt prekine i svrši svaku brigu uz osjećaj?« t. j. ako je smrt konac svemu. On brzo na to odgovara: »Dakle valja i to istražiti. No Bože sačuvaj da bi bilo tako. Nije to bez razloga ni bez svrhe, što se tako preodlučni autoritet kršćanske vjere širi po svemu svijetu. Nikad ne bi Bog tako divnih i tako znamenitih djela za nas učinio, kad bi se sa smrću tjelesnom također iscrpao život duše« (VI, 11).

Ne sumnja dakle nimalo o božanstvenosti Crkve; pače služi se ovim dokazom, da utvrdi svoju vjeru o besmrtnosti duše.

On dobro zna, da nam Crkva osigurava spasenje. Ako ne vrši odmah u moralnom životu sve, što mu vjera nalaže, uzrok tomu valja potražiti ne u pomanjkanju vjere nego u slaboj volji, koja još nije prodrla do obraćenja srca; ali uz to ipak priznaše Augustin, da bi jedino logičko bilo provesti vjeru svoju u praktičnom životu. Majka ga na to potiče, a videći sadašnju vjeru svojega sina podaje se i veseloj nadi, da će se što prije njezine želje ispuniti (VI, 13).

Augustin i dalje u Ispovijestima gorko oplakuje svoju moralnu bijedu. Ali usred opširnih optužba samog sebe dvaput naglo provaljuje u utješnija čuvstva i daje oduška onoj čvrstoj i nepokolebljivoj tadašnjoj svojoj vjeri u autoritet Crkve i Svetoga Pisma. Iza duge rasprave o egzistenciji i uzroku zla u svijetu veli on:

»Tražio sam, otkle zlo dolazi, te nisam mogao doći na čisto. Ali ti strah od smrti i izjedale su me brige, što ću umrijeti, a da nisam našao istine (to će ovdje reći: praktične istine svojega života). Stalno je ipak ostala ukorijenjena u mom srcu u krilu katoličke Crkve vjera tvojega Krista, Gospodina i Spasitelja našega; istina u mnogočem bijaše ona neobrazovana i lutala je mimo normu prave nauke; no ipak duša moja nije je napustila, pače iz dana u dan sve se više njome prožimala« (VII,).

»Tražio sam, otkle zlo dolazi, te nisam mogao doći na čisto. Ali ti nisi pripustio, da mi valovi mojih misli istrgnu iz srca onu vjeru, po kojoj

sam vjerovao, da egzistiraš i da je tvoja supstancija nepromjenljiva, i da vodiš brigu oko ljudi te da ćeš im suditi, nadalje da si u Kristu Sinu svomu Gospodinu našem i u Svetom Pismu, što ga preporučuje autoritet tvoje Crkve, ustanovio put spasenja ljudskoga do prekogrobnoga života» (VII, 7).

Pisac ovdje ponovno ističe razlog svojoj vjeri t. j. autoritet, što ga je Crkva stekla u svijetu po osobitoj Providnosti Božjoj. I još nešto dalje (VII, 9) Augustin raspravljajući o dojmu, što su ga na nj učinile knjige neoplatonovaca, ne veli, da je preko njih došao do vjere katoličke, nego: »Došao bijah k tebi od nezna-božaca. . . « Jasnije dakle na temelju brojnih svjedočanstva samog Augustina u Ispovijestima: Nije ga neoplatonizam natrag priveo u Crkvu, nego je on našao vjeru svoje majke Monike, prije nego je čitao Plotina.

3. Drugi spisi Augustinovi potvrđuju to svjedočanstvo.

Bez ikakva razloga moderni neki pisci tvrde, da je Augustin u Ispovijestima unaprijed projicirao svoje potonje misli i osjećaje, kako to na pr. i baron von Hertling čini u svojoj drukčije izvrsnoj monografiji »Augustinus«. ⁴ Povijest njegova postepenog obraćenja do vjere katoličke i kasnije do pravog kršćanskog života posve se dosljedno i bez skokova prikazuje u samim Ispovijestima. Augustin ne bijaše nikad posve zabacio vjeru u egzistenciju i Providnost Božju. Ova se vjera u njemu učvrstila, otkako je čitao Hortenzija. Usred moralnih zabluda mučila ga zla savjest i strah od prekogrobnog života; uz želju za istinom rasla je u njemu sve više i želja za spasenjem. Poslije otpada od maniheizma počeo je kao slušalac Ambrozijevih propovijedi sve više štovati Sveto Pismo i diviti se katoličkoj Crkvi, koju je sama Providnost Božja širom svijeta toliko ovjerala. Ako ovim čimbenicima pribrojimo još molitve, suze, pokoru i dobre primjere majke mu Monike pa i djelovanje milosti Božje, koja bijaše već mališa Augustina u smrtnoj pogibelji uz želju njegovu za krstom pretekla, i ako imamo na umu, da se pravovjerna nauka svete Monike o jedino spasonosnom imenu Kristovu diljem svih onih burnih i grješnih godina ne bijaše nikad posve istrгла iz srca Augustinova: ne treba nam ništa više tražiti, da iscrpljivo protumačimo psihologijski problem njegova obraćenja do vjere katoličke. Neoplatonski filozofi, koje je svetac tek kasnije čitao, više bi mogli svojim skepticizmom smetati razvitku ove vjere, da nije već tada Augustin čvrsto uvjeren bio o istini katoličke Crkve i Sv. Pisma.

Uostalom izjave »Ispovijesti« nalaze sjajnu potvrdu svoju već u nekim prije napisanim knjigama Augustinovim. Tek 4 godine poslije svojega krštenja uči Augustin u djelu »De utilitate

⁴ Str 8.: »... Er konnte doch das früher Geschehene nur mit seinen dermaligen Augen ansehen... Liest man das Buch... um es als Quelle zu benutzen, so darf man nicht jede Kritik beiseite lassen«.

credendi« (c. 9, n. 22), da prvi korak u poslu obraćenja na pravu vjeru ima biti podložnost duha, a ne razumijevanje⁵. Dvije godine kasnije, oko 393., prikazuje on na temelju besjede o 8 blaženstva razne stepene ili etape do sreće. Ovako pak tumači prvo blaženstvo: »Blaženstvo počinje poniznošću: Blaženi siromašni duhom, to će reći, oni koji se ne nadimaju, nego se pokoravaju božanskom autoritetu, bojeći se kazni budućega života. . . Ođanle napreduju do spoznaje Sv. Pisma. . . « (De sermone Domini in monte l. I. 1, c. 3). Sebe bi morao izrijekom izuzeti od opisanog puta, da je on po neoplatonovcima došao do vjere; ali baš protivno on veli u spisu: »De util. cred.« (c. 8. n. 20.): »Opisat ću ti po mogućnosti, kojim sam putem pošao.« A taj put svjetuje on i prijatelju: »Pođi putem katočkcke discipline, koja je od samoga Krista po apostolima do nas došla« (Ibid.). — Pače već prije krštenja svoga u knjizi »Contra Acad.« (II, 2) govoreći o potpunom obraćenju svoga srca na praktični život kršćanski pisac ističe, da je u čas, kad je uzeo u ruke Sv. Pismo, a napose poslanice sv. Pavla, već vjerovao u njihov autoritet, što ga je skopčao s divnim uspjehom i svetim životom apostola.

4. Kako se slaže ta vjera Augustinova s potonjim kolebanjem?

Zašto pisac stekavši pravu vjeru i dalje teško uzdiše i jadicuje? Za njega čin vjere znači tek polovično obraćenje, naimc obraćenje duha, a to je istom prvi odlučni korak do potpunog obraćenja samoga srca, do praktičkog kršćanstva. Tek prigodom prizora »Uzmi i čitaj« u vrtu Augustin je stalno i uspješno odlučio, pod utjecajem osobitog poziva Providnosti Božje, da će bez oklijevanja popraviti svoj grješni život; i tek od ovoga časa osjećao je, da je u sigurnoj luci. Prije se još mnogo kolebao u njemu. Prvi napredak njegov, koji je omogućio potonji potpuni uspjeh, bio je u tom, što je stalno pokorio svoj duh Svetom Pismu i Crkvi.

Uostalom, razumije se, i na intelektualnom polju nije odmah nestalo svake poteškoće u duhu Augustinovu, ma kako iskreno on pristao na vjeru katoličku. On opisuje sebe i nadalje, gdje raspravlja o temeljnim točkama (na. pr. o uzroku i biti zla, o biti Božjoj) i koleba se između oprečnih sistema te priznaje svoju nesigurnost i nemoć. Kako ćemo složiti ovo »persuasisti« i ovo »fluctuabam« (uvjerio si me — kolebah se; Ispov. VI. c. 5. n. 7, 8)? Malo iza toga raspravlja on s prijateljima o moralu, i malo da nisu nadvladali nazori Epikurovi: Kad bi osjetni užitci vječni bili, zašto ne bi bili naše vrhovno blaženstvo? Epikur je dakako nije-

⁵ »Non prius ratione quam fide te esse docendum.« I u 43. propovijedi (c. 6. n. 7.) ističe formulu, koja je temeljna misao spisa »De utilit. cred.«: »Tu dicebas: Intelligam ut credam. Ego dicebam: Ut intelligas, crede«.

⁶ Riječ »conversio« (obraćenje) u vrijeme Augustinovo i još u 17. stoljeću kod Pascala upotrebljavala se u potpunom smislu.

kao vječnost duše i zasluge i kazne njezine; ali slabo prosvijetljenom Augustinu još nije tada tako jasno i evidentno bilo, da se plemenita duša naša ne može smiriti osim u Bogu beskrajnom dobru. — Drugiput kraj svih prosvjeda protiv svojih materijalističkih misli on naslućuje, da je nazočnost Božja u svim stvarima nalik na nazočnost svijetla u zraku ili vode oceana u zaronjenoj spužvi. — Čuvši jednoč u propovijedi Ambrozijevoj, da svojoj slobodi imamo pripisati svoje grijeha, silno se mučio i malo da se nije ugušio tražeći, kako je nastala zla volja. — Drugiput raspravlja o hipotezama, koje isključuju stvorenje materije od Boga.

Sve ove i slične sumnje i sva ova mnijenja gojio je Augustin istodobno sa čvrstom vjerom katoličkom. Kako da protumačimo taj psihologijski problem? Pomoću distinkcije njegove: »Imao sam vjeru, ali nisam imao znanja.« Pristao je uz vjeru katoličku, i na to ga poticao strah od smrti i suda Božjega, a definitivno ga potakla ili determinirala potreba pomoći Božje za spasenje i objava ove potrebne pomoći u Crkvi katoličkoj, koja je divnom Providnošću Božjom raširena po svem svijetu. U bitnim dakle pitanjima vodio ga je autoritet. Primio je uopće svu istinu Božju, koju naučava Crkva, oslanjajući se na taj vanjski autoritet njezin. Ali tu je pukao jaz između njegova davnog ideala o spoznatost, znatost i obrazloženoj istini te između priproste vjere u nedokučenu istinu. Uzmimo primjer, koji ga toliko potresa, problem zla. Sad je već siguran, da je teorija Manihejaca, po kojoj zlo potječe od jedne zle supstancije, kriva. U katoličkoj Crkvi vele mu, da je naša zla volja uzrok naših grijeha. On ne sumnja o toj istini, ali kao filozof ne vidi još jasno, da je tako, i zato mu se duh nije posve umirio (VII, 3). Kuša da shvati novu po vjeri predloženu istinu, ali magluštine opkoljuju duh njegov: Otkud dakle ta zla volja? Kako se njezina egzistencija može složiti s dobrotom Božjom? I kad je davao uzrok zle volje, tko je stvorio đavla? Ova tama mučila je njegov razum. — Drugi primjer: Crkva uči, da je Bog čisti duh. Ambrozije je često isticao, da kod pomisli na Boga ne valja nikako misliti na tijelo. I Augustin se veselio, što je tu istinu našao u vjeri svoje duhovne majke Crkve katoličke (VII, 1). Ali se on u drugu ruku dulje vremena badava muči, da odbije od te pomisli svoje dosadašnje grube predodžbe, koje su mu se narivavale. Činjenica ovih nemira, koji su potekli od njegovih intelektualnih poteškoća, po Ocu Boyer najbolje dokazuje spekulativne potrebe duše Augustinove, koju mnogi prikazuju kao čisto afektivnu.

Ali zašto u tim duševnim nemirima nije pitao, kako Crkva tumači svoje vjerske istine? Zašto nije bolje proučavao Sveto Pismo, i posavjetovao se s kompetentnim učiteljima? Augustin u Ispovijestima dovoljno razlaže, kako mu je taj put bio zatvoren, jer niti je Ambrozije našao vremena, da ga privatno pobliže pouči, niti je sam kao profesor retorike imao dovoljne dokolice, a i prvom stepenu katehumenata nisu pripadale takove posebne

pouke i naučne pripreve za sveti krst. Praktične zapreke moralne naravi smetale su mu, da stupi u viši razred katehuma, jer se još ne bijaše popeo do čistog života. Monika je u to vrijeme živo nastojala, da joj sin jedared prekine stare grješne veze i da u zakonitom braku potraži milost sv. krštenja. No radi mladosti nesudene si zaručnice imao bi još dvije godine čekati do vjenčanja. I tek što je Augustin po nagovaranju majčinu otpustio prilježnicu, s kojom bijaše deset godina živio, nade drugu, pa u takovu stanju nije moglo biti govora o bližnjoj pripravi na krst.

Sva je dakle pouka njegova međutim bila tek nedjeljna propovijed Ambrozijeva. Tu je Augustin kod tumačenja raznih dijelova Sv. Pisma upoznao mnoge vjerske i moralne nauke Crkve i ujedno je mnogo čuo o tipičnom značenju raznih starozavjetnih osoba i događaja. Ali u onim pučkim propovijedima sv. se Ambrozije nije mogao pobliže upustiti u rješavanje filozofskih poteškoća Augustinovih. I tako je njegova tadašnja pouka baš u dubljim pitanjima dosta manjkava i nepotpuna ostala. Tako je na pr. tada štovao Gospodina našega Isusa Krista kao »čovjeka divne mudrosti, s kojim se nitko ne može isporučiti, osobito i zato, jer je rođen od Djevice, da nam bude primjerom, kako valja prezreti zemaljska dobra, da dođemo do besmrtnosti, i zato se činilo, da je po Božjoj Providnosti zaslužio toliki autoritet u naučavanju. Ali nijesam mogao ni naslutiti, koliko se otajstvo krije u riječima: »Riječ je postala tijelom. . . « (VII, 19). Privatno pak proučavanje Sv. Pisma, i onako dosta stegnuto poradi staleških poslova profesorskih, koristilo mu je istina, da izreče po koju duboku spekulativnu nauku, na pr. o svijetu duhova (De Ordine I, 11. n. 32; De beata vita n. 34); ali lišen posebnog vodstva Augustin tada još nije mogao tako duboko prodrijeti u otajstveni smisao mnogih svetih tekstova.

Tako su mu ostale u duhu mnoge tamne poteškoće, i srce mu je osjećalo mučnu brigu i potrebu da se dalje i dublje izобрази baš u ono vrijeme, kad se namjerio na neoplatonske spise.

5. O utjecaju neoplatonovaca na Augustina.

Po nespretnim latinskim prijevodima rimskog retora Marija Viktorina, koji je oko g. 355. prešao na kršćanstvo, Augustin upozna u ono vrijeme neke neoplatonske filozofe iz škole aleksandrijske (VII, 9; VIII, 2). U spisu »De Civitate Dei« (VIII, 12) spominje im i imena. Bila su to tri Grka: Plotin, Jamblik i Porfirije. Uz to je već i prije poznao latinskog afričkog neoplatonovca Apuleja. Neznabožački nazori njihovi u neku ruku ga odbiše (Isp. VII, 9). Ali ga je kod Plotina (g. 205-270.) osobito zanimala paralela između njegovih izvoda o Riječi i Prologa evanđelja sv. Ivana. Sudeći po veoma slobodnim prijevodima Porfirijevim moramo naslutiti, da je Marije Viktorin misli Plotinove u kršćanskom smislu idealizirao; a i to nije isključeno, da su aleksandrijski

filozofi neoplatonski mnogo crpli iz Sv. Pisma. Boyer i ovdje s obzirom na suglasje Ispovijesti i Dialoga Augustinovih opravdava ispravnost nazora Ispovijesti protiv anakronističkih prigovora modernih pisaca, koji tvrde, da Augustin i ovdje unaprijed projicira svoje potonje misli i da je on tek više godina poslije svojega krštenja po neoplatonovcima došao do pravog obraćenja. Međutim jasno je, da je Augustin već prije čitanja neoplatonovaca došao do čvrste vjere i da se ta vjera donekle prosvijetlila, dok je čitao Plotina. Doista već prije svog pravog katehumenata u Milanu našao je njegov radoznali duh kod neoplatonovaca velike istine o Bogu — razumnoj Istini, o duhovnom svijetu i o Riječi (Confess. VII, 9-10 coll. Contra Acad. I, 1; III, 19; De Ordine I, 11; II, 14; 18-19; Soliloquia I, 15). Isto je tako već tada po Ispovijestima i Dialozima neoplatonovaca otkrio istinu stvaralačku i nestvorenu (Confess. VII, 9. 10. 11. coll. Solil. I, 1; De Ordine II, 19). U prvoj knjizi De Ordine uči on uz poziv na autoritet Kristov, da je razumni svijet izvan područja tjelesnih očiju, da ga jedini mudraci promatraju svojim razumom; a u drugoj knjizi dokazuje njegovu egzistenciju i opituje njegovu narav. Osobito se rado zaustavlja kod ritmičkog broja, koji ga je uputio na božanske i vječne realnosti, na dva svijeta i na začetnika svemira (De Ordine II, 14. 18. 19). Dalje on govori po Plotinu o Istini ili Riječi, koja prosvjetljuje i usrećuje, i u spisu »De beata vita« (3. 4. etc.).

A koji je put tada Augustina vodio do gledanja Istine? »Put očišćenja«. Tako složno odgovaraju na to pitanje i Ispovijesti (VII, 17. 18.) i Dialozi (De Ordine I, 1-2; De beata vita I. 3). On sam to najjasnije tumači u Ispovijestima (VII, 9. 10. 17). Taj je put u tom, da proučimo razum ljudski, koji nužno pretpostavlja uzvišenije i nepromjenljivo svijetlo. Isto uči Augustin i u Dialozima (Contra Acad. III, 18; De Ordine I, 8; Solil. II, 20), samo ovdje svetac još nije došao do one zrelosti misli i izraza, koja se opaža u Ispovijestima.

Ista mu je filozofija Istine ili razumnog svijeta po Ispovijestima (VII, 12. 13.) riješila problem zla. Kad bi naime zlo bila supstancija, time bi zlo prestalo biti; jer je svaka supstancija kao odsjev Božji dobra; zlo je samo privacija, lišenje jednog dobra. Prema tomu konstitutivno ili entitativno (ontološki) dobro onih naravi, koje su se izrodile (moralnom iskvarenošću), opravdava njihovu egzistenciju, pa i ova utječe u dobro cjeline. Isto je učio Augustin već u Dialozima, što ih je napisao u Kasicijaku (Contra Acad. I, 1; De Ordine II, 7; Solil. I, 1).

6. Kako je opet kršćanstvo utjecalo na Augustina kod čitanja neoplatonovaca?

Nema dakle sumnje, da je Augustin već imao pravu vjeru kršćansku, kad se počeo baviti neoplatonovcima, samo ga »je Gospodin nutarnjim ostanima i dalje potresao, te je bio nemiran,

dok mu Bog **nutarnjim pogledom** ne bi postao izvjestan⁷. Što se tiče špekulativnog napretka, on ne niječe, da su mu i neoplatonovci pomogli. Samo se odlučno protivio tomu, da bi oni sami po sebi popravili njegov moralni život ili ga doveli do vjere kršćanske.

Ako proučimo sad dalje uzajamni utjecaj vjere Augustinove i otkrivene filozofije, treba s ocem Boyer prije svega istaknuti **jedinstvo misli Augustinove** kao karakteristično obilježje. Stekav već prije pravu vjeru kršćansku Augustin je prezreo teurgične (praznovjerne) i kumirske težnje, na koje se namjerio u neoplatonskim knjigama. Dok se Plotinov sistem bijaše pojavio kao tumačenje eleuzijskih tajna, Augustin je odmah promijenio pogansku tendenciju Plotinove filozofije i nadovezao zdrave njezine nauke na kršćanske tradicije i na utjecaj Kristov. Boyer dalje pokazuje, kako se neoplatonizam Plotinov u mislima i izvodima Augustinovim donekle i nesvjesno sve više prilagođivao kršćanskom shvaćanju triju božanskih hipostaza i drugih tajna, a tomu prilagođivanju puno su pridonijeli sam Plotin raznim svojim insinucijama, pa onda i sv. Ambrozije, koji je dobro poznao Filona, ponajglavnijeg učitelja Plotinova, kao što je poznao i Origena, učenika Amonija Sake i suvremenika Plotinova, i uz to još spise sv. Bazilija, koji se također često oslanja na Plotina. Slušajući Ambrozija svake nedjelje Augustin je slušao odjek Filonov i Origenov u kršćanskoj preradbi. Nije istina, da je Augustin najprije postao (donekle) neoplatonovcem, jer prije bijaše opet postao kršćaninom, te su mu neoplatonske misli pomogle, da bolje shvati neke glavne istine kršćanstva na pr. o presvetom Trojstvu, o nevidljivom svijetu i o zlu.

7. Potpuno obraćenje sv. Augustina.

Ako je potpuno i moralno obraćenje Augustinovo plod i pobjeda kršćanstva u njegovoj duši, nužno će se to i dalje pokazati u razvitku njegovih misli i težnja napose u kršćanskom idealu, koji ga je oduševio i pritegnuo sve sile njegove, da se i u vjerskom i u čudorednom životu dade voditi od Crkve, namjesnice Božje. Doista Augustin i dalje nigdje ne pripisuje svoje obraćenje neoplatonizmu, nego neumorno veliča milost Božju, koja ga je u Crkvi sve više liječila od krupnih zabluda, osobito što se tiče tajne utjelovljenja Sina Božjega, i od oholosti, do koje ga je mamilo baš proučavanje neoplatonskih knjiga. O utjelovljenju Kristovu dulje je vremena sudio poput Fotina srijemskoğa († 375.), koji je nijekao Božanstvo Isusovo, premda je priznavao prolog evanđelja Isusova. Augustin veli izrijeком (Isp. VII, 19.): »priznajem, da sam se tek kasnije naučio, kako o tom, što je Riječ postala

⁷ »Stimulis internis agitabas me, donec mihi per interiorem aspectum certus esses« (Conf. VII, 3).

tijelo, zabluda Fotinova niječe katoličku istinu«. U isto vrijeme tuži se, što »ga je nadimalo znanje,« stečeno kod čitanja neoplatonovaca, i hranilo u njemu oholost, a ne skrušenost.⁸ Očito je dakle iz samih riječi njegovih, da ga neoplatonski spisi nisu doveli do obraćenja, kolikogod su prosvijetlili razum njegov s obzirom na one vjerske istine, što ih bijaše već prije primio.

Augustin tada još nije imao pravog pojma o potrebi milosti Božje i skrušene poniznosti za spasenje. To je istom naučio iz Sv. Pisma osobito iz poslanica sv. Pavla, koje je veoma revno (avidissime) stao čitati, pošto bijaše pročitao neoplatonovce. I sad mu je sinulo novo nutarnje svijetlo. Uvidio je, da »ga nitko ne može osloboditi od tijela smrti ove osim milosti Božje po Isusu Kristu Gospodinu našem, koga je Otac od vijeka rodio« (VII, 21). Jasno dalje ističe: »Oni spisi (neoplatonski) nemaju te nauke (spasjenja). Nisu tamo zabilježene crtice ove ljubavi (Kristove) niti suze skrušene ispovijedi, žrtva tvoja, potišteni duh, srce skrušeno i poniženo (Ps. 50, 18-19); ne govore o spasenju puka, niti o tvojoj zaručnici, gradu Božjemu, niti o zalogu Duha Sv. niti o kaležu našeg otkupljenja« (Ib.). Ujedno Augustin pokazuje, kako su ga se sada duboko dojmila otajstva našega spasjenja uz riječi života, i kako je sve to u njemu urodilo pravom poniznošću i skrušenošću.

Odsada Augustin ne traži više veće sigurnosti u vjeri nego veću čvrstoću volje svoje.⁹ U glavnom već je dosta prosvijetljen bio o Bogu. Upoznao je Krista Spasitelja i ljubio ga je. Ali je još zazirao od prekidanja grješnih veza. Bijaše već otkrio dragocjeni biser evanđeoski; ali je još oklijevao da ga kupi prezrevši svijet i da se posveti ljubavi Božjoj. U ovim izrazima Boyer s pravom vidi izražen poziv na put savršenstva, uključno i celibata (VIII, 1. coll. VI, 12). Ali dok je gore u razumu Augustinovu već svanulo, dole u srcu mu se imao zakon duha još žestoko boriti protiv zakona tijela (Bardenhewer).

Usred ove neodlučnosti Providnost Božja uputila ga je na više konkretnih i krasnih primjera. Augustin posjeti jednoć duhovnog oca Ambrozijeva, svećenika Simplicijana, i otkriv mu dušu svoju sazna od njega povijest obraćenja retora Marija Viktorina. Spočetka neodlučan poput Nikodema, Viktorin kasnije velikodušno i neustrašivo ispovijeda svoju vjeru katoličku. Augustin je postidjen, ali čuje u srcu, gdje mu strast prišapćuje: »Odmah, evo odmah, još malo . . . « i ono »odmah« zavljučilo se bez kraja.« Osjećao je poziv na više savršenstvo, ali moć navade zadržala ga sputana, dok ga uz skrušene i trajne vapaje njegove »milost po Isusu Kristu nije oslobodila.«

⁸ »Jam enim coeperam velle videri sapiens, plenus poena mea; et non flebam, insuper et inflabar scientia« (Conf. VII, 20).

⁹ »Nec certior de te, sed stabilior in te esse cupiebam« (VIII, 1).

Već ide češće u crkvu, koliko mu njegovi poslovi dopuštaju (VIII, 6) i nastoji da se što više zadube u poslanice sv. Pavla. Ali nije još svladao svakog otpora strasti. Između ovog stanja neodlučne i nestalne borbe te prizora »Uzmi i čitaj« u vrtu Ispovijesti ne spominju drugog događaja osim posjeta bogatog i pobožnog prijatelja i zemljaka, carskog časnika Ponticijana. Videći poslanice sv. Pavla na stolu Augustinovu on se tomu napretku Augustinovu silno veseli, i tim povodom po osobitom daru Providnosti Božje upućuje Augustina na prednosti monaškog života. Pripovijeda mu povijest redovničkog zvanja sv. Antuna pustinjaka i dalje mu govori o brojnim samostanskim zajednicama u pustinji, pače i o samostanu, što ga je Ambrozije podigao u najbližoj blizini grada Milana. Konačno ističe divno djelovanje milosti Božje kod dvojice svojih drugova vojnika, koji bijahu s njime boravili u carskom gradu Trieru. Na šetnji namjeriše se na jednu pustinjačku kolibu, u kojoj nadoše životopis sv. Antuna. Jedan od njih stade čitati u knjizi. Što je dalje čitao, to se više oduševljavao za pustinjački život, dok napokon ne reče drugu: »Od ovog časa odlučio sam odreći se svijeta i služiti Bogu. Ako ti je mrsko povesti se za mnom, barem nemoj mi se protiviti.« Ali drugi odmah reče, da kani učestvovati u tolikoj plaći i tako uzvišenoj službi. I smjesta odabraše sebi pustinjački život. Imali su svaki svoju zaručnicu, i kad su ove za to čule, i same posvetiše Bogu svoje djevičanstvo (VIII, 6).

Dok je Ponticijan pripovijedao povijest ovih naglih obraćenja, Augustin se silno potresao u svojoj duši, kako to veoma patetički sam pripovijeda. Istaknimo s Ocem Boyer samo dvije oprečne misli, koje su ga u tom najkritičnijem času dovele do pobjede. S jedne je strane gledao u duhu svu silu muževa i žena, koji su se bez duge priprave oduševili i odlučili za prava dobra. A s druge strane on sam znajući sada dobro, gdje se nalazi prava mudrost, nema toliko srčanosti da se odreče svijeta i da se posveti čistoći, premda je prije toliko nastojao oko istraživanja istine i čeznuo za njom. Taj ga kontrast posve postidio i ponizio te je briznuo u gorki plač i ujedno iz dna duše vapio k nebu, da mu pomogne. U taj čas čuje u vrtu iz obližnje kuće djetinji glas, koji mu ponovno dovikuje: »Uzmi i čitaj!« Ne videći nikoga naokolo smatra to osobitim pozivom Providnosti Božje i uzevši poslanice sv. Pavla namjeri se na poznate riječi Rimlj. 13, 13. U isti čas svaka borba prestade u njegovu srcu. Nova, mirna i stalna volja nastala je u njemu namjesto prijašnje neodlučnosti. Od ovog je časa ne samo prekinuo svoj grješni život, nego se načelno odrekao i ženidbe i svoje dosadašnje službe profesorske (VIII, 12).

U ovom dugom izvještaju sv. Augustina o njegovu obraćenju možemo osobito istaknuti dvije izjave: 1. Otkako je pročitao

neoplatonovce pa sve do onog prizora u vrtu on ne traži više istine, nego nastoji da živi prema otkrivenoj istini. Preokret u njegovu duhu bijaše već gotov; samo mu je još trebalo volju skloniti, da se u životu prilagodi spoznatoj istini. Augustin nije dakle istom u ovo vrijeme prešao na katoličku vjeru. Prema Ispovijestima pa isto tako prema Dialozima¹⁰ duh se njegov bijaše već pokorio vjeri kršćanskoj, prije nego se bavio neoplatonizmom.

2. Još odlučnije Augustin već unaprijed pobija tvrdnju modernih pisaca, da je tobože neoplatonizam prouzročio njegov moralni preokret. Plotin mu je istina pomogao, da kontemplaciju Božanstva shvati kao vrhovni cilj ljudskog djelovanja. Ali Plotin mu nije dao ni poniznosti ni potrebne snage za djelo očišćenja. Moćnih pobuda na to našao je u Sv. Pismu, u primjerima uzornih kršćana: Viktorina, Antuna, pustinjaka i one dvojice vojnika u Trieru, a najviše u skrušenoj molitvi i u providencijalnoj opomeni sv. Pavla apostola. Prema tomu on se već sada posvetio posve kršćanskom idealu i stalno je odlučio pregnuti za evanđeoskim savršenstvom.

I. P. Bock D. I.

¹⁰ Boyer to dalje dokazuje u svojoj monografiji (str. 131.—188.) Veseli me, što mogu konstatirati, da i profesor Dr. Fr. Billiesich u svom najnovijem spisu »Studien zu den Bekenntnissen des hl. Augustin« (Theol. Studien der Oest. Leogesellschaft, Heft 30) odlučno brani vjerodostojnost i pouzdanost Ispovijesti Augustinovih. Isto sudi i Bardenhewer (IV, 452) protiv hiperkritika.

